

Kehitysvammaisten Tukiliitto ry

www.tukiliitto.fi

Tukiliiton oikeuksienvalvonta

- Juristit Tanja Salisma ja Saara Kokko
- Vammaispalvelujen asiantuntija Anne Saarinen

- Valtakunnallinen vaikuttamistyö
- Lakineuvonta:
 - puh. 040 177 3 771 ma klo 10-14, ti, ke ja to klo 12-15
 - lakineuvonta@tukiliitto.fi

[Tuki ja neuvot -sivusto](#)

Esityksen rakenne

- Uuden vammaispalvelulain ajankohtainen tilanne
- Lain peruslähtökohdat ja tarkoitus
- Valmennus
- Henkilökohtainen apu
- Eriytynen osallisuuden tuki
- Tuettu päätöksenteko
- Liikkumisen tuki
- Voimaantulo ja siirtymäsäännökset

Vammaispalvelulainsäädännön uudistamisen tausta ja nykytila

- Vammaispalvelulainsäädännön uudistus ollut suunnitteilla useiden hallituskausien aikana:
 - Tarkoituksena ollut mm. vanhaan vammaispalvelulakiin sekä kehitysvammalakiin sisältyneen sääntelyn kokoaminen yhteen, kaikkia vammaisia henkilöitä koskevaan lakiin, sekä YK:n vammaissopimuksen Suomelle asettamien velvoitteiden aiempaa parempi huomioiminen.
- Esitys uudeksi vammaispalvelulaiksi hyväksyttiin muutettuna 1.3.2023.
- Samalla tehtiin pieniä muutoksia sosiaalihuoltolakiin sekä kehitysvammalakiin, jonne jäävät väliaikaisesti voimaan tahdosta riippumattomaan erityishuoltoon sekä itsemääräämisoikeuden vahvistamiseen ja rajoitustoimenpiteiden käyttöön liittyvät säännökset.
- Lisäksi päivitettiin sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksulain vammaispalveluiden maksuja koskevat säännökset.
- Uuden vammaispalvelulain oli alun perin tarkoitus tulla voimaan 1.10.2023, mutta Petteri Orpon hallitus päätti siirtää lain voimaantuloa lain soveltamisalasäännöksen tarkistamiseksi uudessa valmistelussa.

Lakiuudistuksen seuraavat vaiheet

- Uusi vammaispalvelulaki tulee voimaan 1.1.2025 joko 1.3.2023 hyväksytyllä soveltamisalasäännöksellä tai muutetulla soveltamisalasäännöksellä, jos eduskunta hyväksyy sitä koskevan hallituksen esityksen.
- Hallituksen esitys soveltamisalan tarkentamisesta annettiin 23.9.24
https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/KasittelytiedotValtiopaivaasi/Sivut/HE_122+2024.aspx

Lain peruslähtökohtia

- **Diagnoosineutraalisuus.**
- **Ei ikärajoja** (ikäntymisrajaus poistettiin).
- **Asiakaslähtöisempi asiakasprosessi**, jossa lapsiin tulee kiinnittää erityistä huomiota.
- Lain mukaiset erityispalvelut turvataan edelleen pääosin **subjektiivisina oikeuksina.**
- StV totesi lisäksi mietinnössään, että hyvinvointialueiden tulisi käyttää kehitysvammaisten ja autismikirjon henkilöiden **elämänmittaisia, välttämättömiä palveluita järjestäessään** ensisijaisesti ulkoisten sopimuskumppanien kanssa **kestäviä järjestämistapoja**, kuten henkilökohtainen budjetointi, yksilöllinen maksusitoumus tai palveluseteli → sovellettava yhdenvertaisesti.

Lain tarkoitus (1 §)

1 § Lain tarkoitus

Tämän lain tarkoituksena on:

- 1) toteuttaa vammaisen henkilön yhdenvertaisuutta, osallisuutta ja osallistumista yhteiskunnassa
sekä ehkäistä ja poistaa niiden toteutumisen esteitä;
- 2) tukea vammaisen henkilön itsenäistä elämää ja itsemääräämisoikeuden toteutumista;
- 3) turvata vammaisen henkilön yksilöllisen tarpeen ja edun mukaiset, riittävät ja laadultaan hyvät palvelut.

Lain tarkoituksen tulee ohjata sen soveltamista.

Asiakasmaksut

- Uuden vammaispalvelulain mukaiset palvelut ovat edelleen **maksuttomia** lukuun ottamatta
 - palveluihin liittyvää kohtuullista täyttä ja osittaista ylläpitoa (pl. VPL:n perusteella järjestettävä ap-/ip-toiminta),
 - kuljetuspalveluiden omavastuita sekä
 - vammaisen lapsen kodin ulkopuolisesta asumisesta perittävää maksua.
- Päivätoimintaan (25 §) ja kehitysvammaisten henkilöiden työtoimintaan (27 §) pääsemiseksi tarpeelliset kuljetukset maksuttomia, jos täyttää liikkumisen tuen myöntämisedellytykset.
- Velvollisuus tarvittaessa alentaa tai poistaa toimeentuloa vaarantavia asiakasmaksuja (sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksulain 11 §)
- Uuden vammaispalvelulain soveltamisalasäännökseen on ehdotettu asiakasmaksujen alentamista koskevaa ns. suojasäännöstä: ”Sen lisäksi mitä sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain 11 §:ssä on säädetty maksun perimättä jättämisestä tai määrätyn maksun alentamisesta, ensisijaisen lainsäädännön mukaan järjestetyistä palveluista määrättävä maksu on jätettävä määräämättä, perimättä tai sitä on alennettava, jos maksu estää tai vaikeuttaa oleellisesti vammaisen henkilön palveluiden yksilöllisen järjestämisen tai jos siihen on syytä huollolliset näkökohdat huomioon ottaen.” (ehdotettu 2 § 5 mom.)
 - Suojasäännöksen oikeudellinen merkitys on kyseenalainen, ja on lain systematiikan kannalta erikoista, että säännös olisi VPL:ssä.

VPL:n mukaiset erityispalvelut (6 §)

- **Valmennus** (läheisille osin määrärahasidonnainen)
- **Henkilökohtainen apu**
- **Erityinen osallisuuden tuki**
- **Tuettu päätöksenteko**
- Vaativa moniammatillinen tuki
- Asumisen tuki
- Lapsen asumisen tuki
- Esteettömän asumisen tuki
- Lyhytaikainen huolenpito
- Päivätoiminta
- Kehitysvammaisten henkilöiden työtoiminta
- **Liikkumisen tuki**
- Taloudellinen tuki (määrärahasidonnainen)
- Taloudellinen tuki hengityslaitteen varassa elävälle henkilölle
- Muut lain tarkoituksen toteuttamiseksi tarpeelliset palvelut ja tukitoimet (määrärahasidonnainen)

Valmennus (7 §) 1/3

- Tarkoituksena on, että vammainen henkilö saa omat voimavaransa, kykynsä, taitonsa ja tietonsa parhaalla mahdollisella tavalla käyttöön
- Vastaa tuen tarpeeseen, joka ei ole pysyvä tai pitkäaikainen.
- **Vammaisella henkilöllä on oikeus saada valmennusta**, jos hän tarvitsee tukea:
 - oppiakseen uusia tai vahvistaakseen olemassa olevia itsenäisessä elämässä tarvittavia taitoja (eli ”valmennusta myönnetään, jos vammaisella henkilöllä ei ole pykälässä tarkoitettuja itsenäisessä elämässä tarvittavia taitoja tai taidot ovat puutteelliset”) tai
 - toimiakseen elämässään tapahtuvassa muutostilanteessa tai valmistautuakseen tällaiseen tilanteeseen.
 - Edellytyksenä lisäksi, että vastaavaa valmennusta ei ole mahdollista saada lääkinnällisenä kuntoutuksena.

Valmennus (7 §) 2/3

- Palvelun **tarkoituksena** on vahvistaa vammaisen henkilön itsenäisessä elämässä tarvittavia taitoja ja parantaa hänen toimintakykyään elämän muutostilanteissa.
 - **Itsenäisessä elämässä tarvittavia taitoja** esim.: kommunikation ja vuorovaikutuksen taidot, teknisten laitteiden ja digisovellusten käyttö, ympäristön hahmottaminen ja liikkuminen erilaisissa toimintaympäristöissä, ajan hahmottaminen, kodinhoidon suunnittelu ja toteutus, asiointi, rahankäyttö ja muut vastaavat toiminnot.
- **Valmennuksen sisältö on jaettu kolmeen osa-alueeseen, joita voi saada yhtä tai useampia. Tavoitteellinen ja määräaikainen palvelu**, johon sisältyy:
 - 1) Tiedollisten ja toiminnallisten taitojen ja sosiaalisen vuorovaikutuksen harjoittelu
 - 2) Viittomakielen opetus tai puhetta tukevien ja korvaavien kommunikaatiokeinojen käytön ohjaus
 - 3) Vammaisen henkilön toimintakyvyn, toimintaympäristön tai perhetilanteen muuttuessa taikka muissa vastaavissa elämän muutostilanteissa annettava tuki.

Valmennus (7 §) 3/3

- **Perheellä ja muilla läheisillä henkilöillä oikeus** saada osana vammaisen henkilön palvelua viittomakielen opetusta ja puhetta tukevien ja korvaavien kommunikointikeinojen käytön ohjausta sekä valmennusta muutostilanteiden tukemiseksi, jos se on tarpeen vammaisen henkilön valmennukselle asetettujen tavoitteiden toteutumiseksi.
 - Muuta valmennusta myönnetään perheelle ja läheisille harkinnanvaraisesti.

Työhönvalmennusta on edelleen mahdollista saada:

- harkinnanvaraisesti VPL:n 34 § mukaisena muuna palveluna tai
- vanhan sosiaalihuoltolain 27 d § mukaisesti vammaisten henkilöiden työllistymistä tukevana toimintana.
- Joissain tilanteissa valmennuksen palvelu voisi tulla kyseeseen esimerkiksi silloin, jos työllistymisessä tai työssä käynnissä on kyse VPL 7 §:ssä tarkoitettusta elämän muutostilanteesta tai tiedollisten tai taidollisten harjoittelusta.

Valmennuksen toteuttaminen (8 §)

- Valmennuksen tavoitteet, sisältö, tarvittava määrä ja toteutustapa arvioitava yhdessä vammaisen henkilön ja tarvittaessa hänen läheistensä kanssa.
- Päätökseen kirjattava valmennuksen sisältö, määrä ja toteutustapa ottaen huomioon vammaisen henkilön asiakassuunnitelmaan kirjatut yksilölliset tarpeet ja oma näkemys tarvittavasta valmennuksesta sekä sen tavoitteista.
- Valmennus tarvittaessa suunniteltava ja toteutettava yhteistyössä sosiaali- ja terveydenhuollon, erityisesti kuntoutuksen, sekä opetuksen ammattilaisten kanssa.
- Palvelun järjestäjän ja tuottajan seurattava tavoitteiden toteutumista.
- Valmennusta voidaan toteuttaa henkilökohtaisena tai ryhmässä annettavana palveluna taikka osana muuta palvelua.

Henkilökohtainen apu (9 §)

- Välttämättä ja toistuvasti tarvittavaa yksilöllisten tarpeen mukaista toisen henkilön apua päivittäisiin toimiin, työhön tai opiskeluun tai vuorovaikutukseen, vapaa-ajan toimintaan tai yhteiskunnalliseen osallistumiseen (kuten nykyisin).
 - Vastataan edelleen myös määrällisesti vähäisempiin (mutta toistuviin) avuntarpeisiin.
 - Apua voidaan tarvita myös toimimiseen itselle vieraassa ympäristössä.
 - Työ voi olla myös osa-aikaista, eikä sen tarvitse kokonaan turvata toimeentuloa. Vammaishuippu-urheilu rinnastuu työhön. Harrastusluonteiseen työhön tai opiskeluun tarvittava avustaminen on sen sijaan vapaa-ajan apua.
 - Myös TELMA-opinnoissa tarvittava ja sitä vastaavien kansanopistojen opintojen edellyttämä henkilökohtainen apu on järjestettävä, jos sitä ei avun tarpeiden mukaisesti saa oppilaitoksesta. Perusopetuksessa ja varhaiskasvatuksessa tarvittava avustaminen järjestetään niitä koskevien lakien mukaisesti.
 - Tavanomaiseen elämään kuuluviin työ-, opiskelu- ja lomamatkoihin kotimaassa ja ulkomailla myönnetään jatkossakin nykyistä oikeuskäytäntöä vastaavasti henkilökohtaista apua.
 - Yksilöllisen tarpeen määrittelyyn vaikuttaa henkilön elämäntilanne kokonaisuudessaan.
- Tarkoitus, että vammaisen henkilön itse määräämisoikeus toteutuu yhdenvertaisesti muiden kanssa niissäkin tilanteissa, joissa hän tarvitsee toisen henkilön apua.
 - Tarkoituksena on omien valintojen ja itsenäisen elämän mahdollistaminen.
- Kuten nykyisin, kyse on avusta tavanomaiseen elämään kuuluviin toimiin, jotka henkilö tekisi itse, jos vamma ei olisi esteenä, tai vamman vuoksi niiden tekeminen itse olisi kohtuuttoman hidasta tai hankalaa, tai henkilön turvallisuus edellyttää toisen ihmisen apua.
- Avun määrä pysyy ennallaan: muihin tarkoituksiin apua tulee saada tarpeen mukaan ja vuorovaikutukseen, vapaa-ajan toimintaan ja yhteiskunnalliseen osallistumiseen väh. 30 h/kk, jollei pienempi määrä riitä turvaamaan henkilön välttämätöntä avun tarvetta.
 - Välttämättömyyden arvioinnissa huomioitava yhdenvertaisuus, osallisuus, itsemääräämisoikeus ja omien valintojen mahdollistaminen.
 - 30 h/kk pienempi määrä vapaa-ajan apua on aina perusteltava asiakassuunnitelmassa ja palvelupäätöksessä. Lakisääteistä minimiä enemmän apua tulee myöntää, kun se on vammaisen henkilön yksilöllinen tarve ja yhdenvertaisuus huomioon ottaen perusteltua ja välttämätöntä.

Henkilökohtaisen avun suhde muihin palveluihin

- Yksilöllisen tarpeen mukainen henkilökohtainen apu on järjestettävä riippumatta siitä, asuuko henkilö asumisyksikössä tai saako hän omaishoidon tukea.
 - Asumisyksikössä ei normaalisti kyetä antamaan yksilöllistä vapaa-ajan apua, eikä omaishoitajan tehtävänä ole huolehtia vastata hoidettavan osallisuuden toteutumisesta.
 - Henkilön avun ja tuen tarvetta on aina arvioitava yksilöllisesti siten, että palvelut muodostavat hänen tarpeidensa mukaisen kokonaisuuden.
 - Henkilökohtaisen avun antamispaikkaa ei rajata, eli sitä on järjestettävä tarpeiden mukaan sekä kotona että kodin ulkopuolella.
- Yksilöllisten erityistarpeiden mukaan on mahdollistettava tarvittaessa henkilökohtainen apu myös laitostuntoutuksessa tai sairaalahoidon aikana.
 - Ensisijainen lähtökohta kuitenkin edelleen kunkin palveluntuottajan velvollisuus huolehtia palveluidensa saavutettavuudesta sekä järjestää niitä annettaessa tarvittava avustaminen.
- Apuun voi sisältyä avustajan toteuttamia itsehoitoa vastaavia toimenpiteitä, joihin vammaisen henkilön ja avustajan on saatava terveydenhuollosta tarvittava ohjaus.
 - Esim. lääkkeenannon, haavanhoidon ja katetroinnin lisäksi hengityslaitteen käytöstä ja toimivuudesta huolehtiminen (ei kuitenkaan tarkoitus korvata kotihoitoa, kotisairaanhoidoa tai muuta terveydenhuoltoa, jonka ei voida katsoa olevan itsehoitoa).

Voimavararajaus

- Avun myöntämisedellytyksenä on, että vammaisen henkilö kykenee itsenäisesti tai tuettuna muodostamaan ja ilmaisemaan tahtonsa avun sisällöstä.
 - Kynnyksen on tarkoitus pääosin vastata KHO:n nykyistä käytäntöä ja siten olla varsin matala.
 - Vammaisen henkilön ei tarvitse kyetä ottamaan kantaa esim. siihen, missä ja milloin avustaminen tapahtuisi.
 - Perusteluissa ei enää mainita hoidon, hoivan, ohjauksen ym. tarpeita perusteina avun epäämiseen, ja niissä on nimenomaisesti tuotu esiin apua voitavan tarvita myös valvontaa varten.
 - Tahdon ilmaisemiseen voi käyttää kommunikation apuvälinettä, kuvia tai eleitä ja ilmeitä, saada toisen henkilön apua ja tukea jne. --> myös esim. vaikeasti kehitysvammaisen henkilö voi edelleen täyttää voimavaraedellytyksen (HE 191/2022 vp:ssä on tästä myös useita hyviä oikeustapausesimerkkejä).
- Milloin edellytys ei täyty: kun henkilö ei millään tavalla tuettunakaan kykene (etukäteen) ottamaan kantaa siihen, mitä hän haluaisi avustettuna tehdä.

Voimavararajaus ja yhdenvertaisuus

- Voimavararajauksen säilyttämistä on perusteltu sillä, että YK:n vammaissopimus edellyttää kaikille sopivia vaihtoehtoja, eikä henkilökohtainen apu vastaa parhaalla mahdollisella tavalla kaikkien vammaisten henkilöiden tarpeisiin.
 - YK:n vammaiskomitea on kuitenkin Suomea koskevassa ratkaisussaan 7.4.2022 pitänyt Suomea sitovan vammaissopimuksen (19 ja 5 artiklojen) vastaisena sitä, jos voimavararajauksen johdosta tukea omaan päätöksentekoonsa esim. kehitysvamman vuoksi tarvitsema henkilö ei voi saada itsenäisen elämisen vaatimaa henkilökohtaista apua (ainakin jos hän ei saa samaan tarkoitukseen mitään muutakaan palvelua) --> uusi VPL ei vaikuta riittävästi korjaavan tätä epäkohtaa, kun erityistä osallisuuden tukea ei saa asumisen tueksi, eikä asumisen tuen palvelua ole ehdotonta velvollisuutta järjestää vammaisen henkilön toivomalla toteuttamistavalla.
 - Uudessa laissa perusteluineen ei oteta kantaa siihen, voiko henkilökohtainen apua käyttää asumisen tuen palvelun toteutustapana, vaikka voimavaraedellytys ei täyttyisi (KHO:n nykyistä lakia koskevan käytännön perusteella voi).
- ”Voimavarattomien” asiakkaiden itsemääräämisoikeuden ja osallisuuden toteutuminen turvattava perusteluiden mukaan muilla palveluilla, kuten erityisesti erityisellä osallisuuden tuella.
 - Asiakas valitsee, mitä palvelua hän haluaa hakea. Hän voi valita hakea erityistä osallisuuden tukea, vaikka hän voisi olla oikeutettu saamaan henkilökohtaista apua.

Lapsen henkilökohtainen apu

- Henkilökohtaista apua on myös oikeuskäytännössä pidetty erityisen tärkeänä palveluna edistämään vammaisten lasten ja nuorten yhdenvertaista osallisuutta sekä itsenäistymistä.
 - Avun tarvetta arvioitaessa huomioitava yksilölliset tarpeet ja verrattava tilannetta vammattomaan samanikäiseen lapseen: tarkoitus mahdollistaa ikätasoinen toiminta.
- Henkilökohtaisen avun saamiselle ei ole ikärajaa, vaikka voimavaraedellytys toki koskee myös lapsia.
 - Pienempi lapsi osaa helpommin ilmaista tahtonsa esimerkiksi leikistä kuin vaikka päivittäisten toimien tekemisestä.
- Jos henkilökohtaisen avun myöntämiskriteerit eivät täyty, esim. erityisen osallisuuden tuki voi olla sopiva palvelu myös lapselle.
 - Vrt. nykyään mm. kehitysvammalain perusteella myönnettävät ammatilliset tukihenkilöt, joiden saamisessa on kuitenkin ollut suurta vaihtelua.
- Huom. VPL 1 luvun ja SHL:n lapsia koskeva erityissääntely: esim. lapsen omiin mielipiteisiin ja toivomuksiin on kiinnitettävä palveluprosessissa erityistä huomiota.

Henkilökohtaisen avun toteuttaminen (10 §) - tuottamistavat

- Hyvinvointialueella oltava käytössä nämä avun tuottamistavat: oma tuotanto, tuottaminen yhteistoiminnassa muiden HVA:iden kanssa tai ostopalvelu sekä palveluseteli ja työnantajamalli → valittava yhteistyössä vammaisen henkilön kanssa näistä sopiva huomioiden henkilön oman mielipide, elämäntilanne ja asiakassuunnitelmaan kirjattu avun tarve.
 - Kustannukset eivät yksin saa ratkaista tuottamistapaa, vaan tuottamistapaa arvioitaessa lähtökohtana ovat vammaisen henkilön omat valinnat.
 - Henkilökohtaisen avun tuottamistavan on edistettävä vammaisen henkilön itsemääräämisoikeuden toteutumista yhdenvertaisesti muiden kanssa.
 - Tuottamistapoja voidaan nykyisin tavoin yhdistellä, samoin kuin yhdistää henkilökohtaista apua muihin palveluihin, jotta palvelukokonaisuus vastaa parhaalla tavalla vammaisen henkilön tarpeisiin.
 - Jos asiakassuunnitelmaan kirjatusta esim. tuottamistavan osalta poikettaisiin, poikkeaminen on aina perusteltava.
 - Palvelusetelin arvon on riitettävä myönnetyn avun hankkimiseen. Apua on kyettävä hankkimaan vuorokauden eri aikoina ja myös viikonloppuisin ja pyhäpäivinä päätöksen ja asiakassuunnitelmaan kirjatun yksilöllisen tarpeen mukaisesti. Setelin arvoa on nostettava tarvittaessa. Asiakkaalla on myös aina oikeus kieltäytyä palvelusetelistä, jolloin valitaan toinen tuottamistapa.

Perheenjäsen avustajana + sijaisjärjestelyt

- Perheenjäsen voi erityisestä syystä toimia avustajana, jos se on vammaisen henkilön edun mukaista (vrt. nykyinen laki: erityisen painava syy). Asiaa arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota palvelun tarkoitukseen mahdollistaa henkilön omia valintoja ja itsenäistä elämää.
 - Perheenjäsenellä tarkoitetaan vammaisen henkilön puolisoa, lasta, vanhempaa tai isovanhempaa. Perheenjäsen ei voi olla samaan aikaan sekä avustaja että omaishoitaja.
 - Erityisiä syitä voivat olla esim. äkilliset avuntarpeet, yhteiset lomamatkat, vaikeudet löytää ulkopuolista avustajaa, perheen yksityisyyden suoja, tarve vammaisen henkilön kommunikation tai liikkumisen tapojen tuntemiselle, vammaisen lapsen kotona asumisen mahdollistaminen tai muuten lapsen etu.
- Sijaisjärjestelyiden toteutustavat avustajan poissaolon varalta on kirjattava asiakassuunnitelmaan ja palvelupäätökseen.
 - Tämä on sitä tärkeämpää, mitä välttämättömämmästä avusta on kyse.
 - Vammaiselle henkilölle on annettava tieto siitä, millaisia sijaisjärjestelyjä kiireellisissä tapauksissa on saatavilla.

Henkilökohtaisen avun työnantajamalli (11 §)

- Työnantajamallin käyttö edellyttää sekä kykyä vastata työnantajan velvollisuuksista (jota esim. kehitysvammaisilla henkilöillä ei normaalisti ole) että asiakassuunnitelmaan kirjattavaa suostumusta työnantajana toimimiseen.
 - Hyvinvointialueen on ennen suostumuksen saamista annettava vammaiselle henkilölle riittävä selvitys työnantajan vastuista ja velvollisuuksista.
- Alaikäisen lapsen huoltaja tai vammaisen henkilön edunvalvoja voi toimia asiakkaan puolesta avustajan työnantajana.
 - Tämä voi lisätä edunvalvonnan hakemista tilanteissa, joissa sille ei muuten olisi tarvetta, jos avustajasuhteen jatkumista ei voida muuten turvata.
 - Avustamisen ja toimivien avustajasuhteiden jatkuvuuteen tulee lain tavoitteet ja asiakkaan edun ensisijaisuus huomioiden kiinnittää lain siirtymäaikana erityistä huomiota.
- Hyvinvointialueen on annettava yksilöllistä neuvontaa ja tukea työnantajamalliin liittyvissä käytännön asioissa.

Avustamisesta aiheutuvat kustannukset

- Vammaiselle henkilölle korvataan kohtuullinen avustajan palkka, työnantajan lakisääteiset maksut ja korvaukset sekä muut työnantajana toimimisesta aiheutuvat välttämättömät ja kohtuulliset kustannukset, ml. palkkahallinnon kustannukset.
 - Avustajan palkan sekä työnantajana toimimisesta aiheutuvien kulujen perusteet ja korvaamistapa on kirjattava asiakassuunnitelmaan ja päätökseen
 - HUOM. Esim. avustajan asiakkaan avustamiseksi välttämättömät matkakulut tai lippu-/sisäänpääsymaksut eivät saa muissakaan avun tuottamistavoissa jäädä asiakkaan vastuulle, sillä kyseessä on asiakasmaksulain mukaisesti asiakkaalle maksuton palvelu.
- Hyvinvointialue voi kuntien tapaan hoitaa avustajan työnantajalle kuuluvia tehtäviä tämän puolesta työnantajan sen siihen valtuuttaessa.
 - Työnantajan oikeuksien ja velvollisuuksien siirrot ja palkkahallinnon järjestäminen on kirjattava asiakassuunnitelmaan.
 - Työnantajan vastuuta velvollisuuksistaan suhteessa avustajaan siirto ei poista.

Erityinen osallisuuden tuki (12 §)

- Erityisen osallisuuden tuen tarkoituksena on turvata osallisuus ja osallistuminen myös silloin, jos vammaisen henkilö ei pysty tuettunakaan muodostamaan ja ilmaisemaan tahtoaan avun sisällöstä tai henkilökohtainen apu ei ole sopiva palvelu. --> Palvelu toteuttaa yhdenvertaisuutta (myös vammaisten henkilöiden kesken) sekä vammaisen henkilön osallisuutta ja aktiivista toimijuutta ja siten YK:n vammaissopimusta.
 - Palvelun saanti ei siis edellytä minkäänlaista kykyä muodostaa tai ilmaista omaa tahtoa.
- Vammaisella henkilöllä on oikeus saada erityistä osallisuuden tukea, jos hän tarvitsee yksilöllisesti toteutettua toisen henkilön tukea voidakseen
 - päästä vuorovaikutukseen muiden ihmisten kanssa tai
 - osallistua vapaa-ajan toimintaan sekä
 - ollakseen osallisena vuorovaikutuksen tai vapaa-ajan tilanteissa.
- Erityiseen osallisuuden tukeen on oikeus vammaisen henkilön asumismuodosta riippumatta.
 - Tarkoitettu ensisijaisesti kodin ulkopuolelle, mutta jos vammaisen henkilö haluaa viettää aikaa kotona tai hänen ei ole vammasta tai sairaudesta johtuvasta syystä hyvä lähteä muualle, palvelua tulee myöntää myös omaan kotiin.

Ohjaus erityisessä osallisuuden tuessa

- Erityinen osallisuuden tuki sisältää vammaisen henkilön tarvitseman vahvankin ohjauksen sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja mielekkään vapaa-ajan toiminnan löytämisessä ja toteuttamisessa.
 - Tuen antaja ohjaa toimintaa vammaisen henkilön yksilöllisen tarpeen mukaan; vrt. henkilökohtaisessa avussa sitä, mitä tehdään, ohjaa vammaisen henkilö.
- HUOM. Asiakas saa edelleen myös henkilökohtaista apua toteutettaessa tarvitta ohjausta, kun voimavararajaus kuitenkin täyttyy, eli ohjauksen tarve ei johda siihen, että ohjausta häntä avustettaessa tarvitsevalle asiakkaalle (kehitysvammaisten ihmisten lisäksi sitä tarvitsevat usein esim. autistit ja varsinkin pienemmät lapset vamman laadusta riippumatta) tulisi aina myöntää erityistä osallisuuden tukea henkilökohtaisen avun sijasta.
- Erityinen osallisuuden tuki on tarkoitettu suppealle joukolle vammaisia henkilöitä, joiden osallisuuden toteutuminen ja tukeminen on erityisen haastavaa. Usein kyseessä ovat henkilöt, joilla on kommunikaation ja vuorovaikutuksen ongelmia ja käyttäytymisen haasteita.

Erityisen osallisuuden tuki käytännössä

- Erityisellä osallisuuden tuella voidaan auttaa vammaista henkilöä pääsemään vuorovaikutukseen läheistensä kanssa sekä myös luomaan laajemmin ihmissuhteita ja syventämään suhteita hänelle läheisiin ihmisiin.
 - Tuki voi esimerkiksi olla yhteisen vuorovaikutuksen tukemista silloin, kun vammaisen henkilön kommunikointikeinot ovat vähäiset tai hän tarvitsee tukea kommunikointi- tai yhteydenpitovälineiden käyttämisessä.
- Erityinen osallisuuden tuki voi olla myös vammaiselle henkilölle merkityksellisen tekemisen tukemista. Vapaa-ajan toiminta voi tarkoittaa esimerkiksi harrastamista, tapahtumissa käymistä tai muuta vastaavaa tekemistä.
- Olennaista palvelussa on, että osallistumisen lisäksi tuetaan vammaisen henkilön osallisuutta ja toimijuutta näissä tilanteissa.
- Tukea antava henkilö toimii vammaisen henkilön aktiivisen osallisuuden mahdollistajana. Tarkoitus on, että tukea antava henkilö löytää keinoja sopeuttaa ja mukauttaa ympäristöä, toimintaa tai tekemistä sopivaksi vammaiselle henkilölle.
 - Kyse voi olla esimerkiksi keinoista, joilla henkilölle mieluisaa tekemistä tuodaan hänelle sopivaan paikkaan.
 - Vuorovaikutustilanteissa tukea antava henkilö voi varmistaa, että vammaisen henkilö saa ilmaistua itseään ja toiveitaan esimerkiksi siitä, mitä hän haluaa tehdä ja mistä hän pitää.

Erityisen osallisuuden tuen määrä

- Erityistä osallisuuden tukea on myönnettävä vähintään 30 tuntia kuukaudessa, jos vammaisen henkilö ei hae pienempää määrää.
 - Minimituntimäärä muuttui vielä lain eduskuntakäsittelyssä 20:sta 30:een tuntiin kuukaudessa yhdenvertaisuuden varmistamiseksi (ks. StVM 52/2022 vp).
 - Minimituntimääräsääntely tulee voimaan portaittain: vähintään 10 h/kk 1.1.2025, 20 h/kk 1.1.2026 ja 30 h/kk 1.1.2027 alkaen.
 - Mahdollisesti minimiin verrattuna tarvittava lisätuntimäärä arvioitava aina vammaisen henkilön yksilöllisen tarpeen ja muun palvelukokonaisuuden perusteella.
 - Vrt. henkilökohtaisen avun "jollei pienempi määrä riitä turvaamaan henkilön välttämätöntä avun tarvetta" --> Yhdenvertaisuus ja uuden VPL:n perustelut huomioiden kynnys myöntää pienempi määrä henkilökohtaista apua, kun sitä on haettu 30 h/kk, tulee olla korkealla: "Jos vammaisen henkilö ei itse haluaisi eikä tosiasiallisesti tarvitsisi henkilökohtaista apua säännöksen mukaista minimimäärää, voitaisiin hänelle myöntää tätä pienempi tuntimäärä." (HE 191/2022 vp) + pienemmän määrän perustelu asiakassuunnitelmassa ja päätöksessä.

Erityisen osallisuuden tuen toteutus (13 §)

- Tuen antajana on ensisijaisesti sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö tai muun soveltuvan tutkinnon suorittanut TAI toissijaisesti muuten osaamisensa puolesta tehtävään soveltuva henkilö, joka pystyy vastaamaan vammaisen henkilön tarpeisiin.
 - Voidaan tarvita erityistä osaamista esim. kommunikaatiokeinoista. Koulutuksen lisäksi riittävää osaamista voi antaa esim. käytännön työssä vammaisten parissa toimimisesta hankittu kokemus.
 - Otettava huomioon myös vammaisen henkilön turvallisuus ja haavoittuva asema.
- Vammaisen henkilön omaa tahtoa ja toivomuksia selvitettävä niin tarkkaan kuin mahdollista tarvittaessa läheisten kanssa. Tuen antaja voi silti ehdottaa tekemisiä tai päättää kokeiltavasta toiminnasta, jotta syntyisi kokemuksia mieluisasta tekemisestä.
- Tuen sisällöstä, määrästä ja toteutustavasta päätettäessä lähtökohtana on asiakassuunnitelmaan kirjattu yksilöllinen tarve.
 - Huomioitava esim. kommunikointikyky ja kommunikaation apuvälineiden käyttö: "erityisen osallisuuden tuen määrää on lisättävä silloin, kun vuorovaikutuksen haasteet ovat suuremmat" ja "osallisuuden tukea on myönnettävä niin paljon, että vammaisen henkilö voi todellisuudessa hyötyä palvelusta" (HE 191/2022 vp).
 - Huomioon myös muut palvelukokonaisuuteen kuuluvat palvelut.
- Muiden palvelujen saaminen ei ole este saada erityistä osallisuuden tukea, pl. henkilökohtainen apu.

Henkilökohtainen apu vs. erityinen osallisuuden tuki

- Vapaa-ajan avun osalta "saman kolikon eri puolet": ne, jotka eivät täytä voimavararajausta, eivät enää jää vaille tarvitsemaansa vapaa-ajan apua vaan ovat oikeutettuja erityiseen osallisuuden tukeen.
 - Muihin henkilökohtaisen avun käyttötarkoituksiin erityinen osallisuuden tuki ei vastaa.
- Asiakas voi täyttää kummankin palvelun myöntämisedellytykset, ja hän valitsee itse, kumpaa haluaa hakea – molempia ei voi saada samaan aikaan.
- Erityinen osallisuuden tuki EI ole "kehitysvammaisten ihmisten ja lasten henkilökohtaista apua", vaan suuri valtaosa heistä on jatkossakin voimavaraedellytyksen täyttäessään oikeutettuja henkilökohtaiseen apuun.
 - Voimavarakynnys on matala ja sen osalta saa johtoa nykyisestä oikeuskäytännöstä: tiivistettynä "kyettävä jollain tavalla ja tarpeen mukaisesti tuettuna etukäteen ilmaisemaan, mitä haluaa avustettuna tehdä"; ei edellytä puhetta vaan tahtonsa voi kommunikoida myös vaikkapa ilmein ja elein tai kuvien avulla, eikä sen tarvitse tapahtua reaaliaikaisesti, vaan tahdon ilmaisutilanteesta voidaan esim. kuvata video näytettäväksi viranhaltijoille.
 - Runsaskaan tarve esim. ohjaukselle ja/tai valvonnalle avustamista toteutettaessa ei nykyiseen oikeuskäytäntöön peilaten tarkoita sitä, että asiakkaalle ei tulisi myöntää henkilökohtaista apua, vaan määräävää on, täytyvätkö voimavaraedellytykset ja muut henkilökohtaisen avun myöntämisedellytykset.

Tuettu päätöksenteko (14 §) 1/2

- Oikeus saada **erillisenä palveluna toteutettavaa tuettua päätöksentekoa**, jos vammaisen henkilö tarvitsee tukea voidakseen tehdä omaa elämäänsä koskevia merkittäviä, muita kuin jokapäiväiseen elämään kuuluvia, päätöksiä.
- **Vammaisen henkilön oma näkemys** tulee huomioida, kun arvioidaan päätöksen merkittävyyttä.
- **Muissa kuin merkittävissä päätöksentekotilanteissa** päätöksenteon tuki osana muita palveluita silloin, kun se soveltuu palvelun luonteeseen.
 - Hallituksen esityksessä todetaan, että palvelun kohderyhmään kuuluu osa kehitysvammaisista henkilöistä ja aiempien lakien väliinputoajaryhmiä (esimerkiksi osa autismin kirjon henkilöistä, aivovammaisista ja varhain alkaneeseen muistisairauteen sairastuneista henkilöistä) (HE 191/2022 vp., s. 66)

Tuettu päätöksenteko (14 §) 2/2

- Tarkoituksena tukea vammaista henkilöä siten, että hän **voi tehdä ja toteuttaa itse omaa elämänsä koskevia päätöksiä.**
- Tuettu päätöksenteko **sisältää päätöksentekoprosessissa tarvittavan tuen:**
 - Tiedon hankkimisessa, asioiden ymmärtämisessä, päätös- tai toimintavaihtoehtojen ja niiden vaikutusten arvioimisessa, oman mielipiteen muodostamisessa ja ilmaisemisessa, päätösten tekemisessä ja toteuttamisessa sekä muissa vastaavissa toiminnoissa.
- **Tukihenkilö ei saa ottaa kantaa** asioihin **tai päättää** asioita vammaisen henkilön **puolesta.**
- Jos vammaisen henkilö on kykenemätön valvomaan etuaan taikka huolehtimaan itseään tai varallisuuttaan koskevista asioista, jotka eivät muuten tule asianmukaisesti hoidettua, hänelle on haettava holhustoimesta annetussa laissa (442/1999) tarkoitettu edunvalvoja.

Tuetun päätöksenteon toteuttaminen (15 §)

- Tuetun päätöksenteon tarve arvioitava yhdessä vammaisen henkilön ja tarvittaessa hänen läheistensä kanssa sekä kirjattava asiakassuunnitelmaan (koskee myös osana muita palveluita annettavaa tuettua päätöksentekoa).
- Erillisenä palveluna toteutettavan tuetun päätöksenteon sisältö, määrä ja toteutustapa kirjattava päätökseen.
- Asiakkaan palvelukokonaisuudesta vastavan sosiaalihuollon ammattihenkilön varmistettava, että tukihenkilö:
 - Ymmärtää tuetun päätöksenteon tarkoituksen
 - Omaa riittävän osaamisen vammaisen henkilön tarpeisiin nähden
 - On riippumaton suhteessa päätöksenteon kohteena olevaan asiaan.
- Vammaisen henkilön on mahdollisuuksien mukaan voitava osallistua tukihenkilön valintaan.

Tuettu päätöksenteko YK:n vammaissopimuksessa

- 12.3 art.: ”Sopimuspuolet toteuttavat asianmukaiset toimet järjestääkseen vammaisten henkilöiden saataville tuen, jota he mahdollisesti tarvitsevat oikeudellista kelpoisuuttaan käyttäessään.”
- CRPD-komitean yleiskommentti nro 1:
 - ”ihmisoikeusperustainen lähestymistapa vammaisuuteen merkitsee siirtymistä puolesta päättämiseen perustuvasta mallista tuetun päätöksenteon malliin.
 - ”Kaikilla on oltava mahdollisuus tuettuun päätöksentekoon.”
 - ”Henkilön virallisesti valitseman tukihenkilön tai tukihenkilöiden asemalle on oltava saatavilla ja saavutettavissa oikeudellinen tunnustus
- Vrt. esim. VPL 15.2 §: ”Vammaisen henkilön on mahdollisuuksien mukaan voitava osallistua tukihenkilön valintaan” ja VPL:n TP-säännösten kapea-alaisuus.
 - Soveltamiskäytännöt näyttävät, miten tehokkaasti oikeutta tuettuun päätöksentekoon voidaan VPL:n avulla panna täytäntöön.

Liikkumisen tuki (28 §)

- Vammaisella henkilöllä on oikeus saada kohtuullinen liikkumisen tuki, jos
 - hänellä on erityisiä vaikeuksia liikkumisessa
 - eikä hän pysty itsenäisesti käyttämään julkista liikennettä ilman kohtuuttoman suuria vaikeuksia.
- Tukea on järjestettävä työ- ja opiskelumatkoihin sekä työllistymistä tukevan toiminnan (SHL), työtoiminnan (SHL) ja muun tavanomaisen elämän matkoihin.
- Tarvittaessa valmennuksen, erityisen osallisuuden tuen, tuetun päätöksenteon, vaativan moniammatillisen tuen ja lyhytaikaisen huolenpidon matkoihin.
- Liikkumisen tuen toteuttamistapa, määrä ja alueellinen laajuus kirjattava päätökseen.

Liikkumisen tuen toteutus (29 §)

- Palvelu voidaan toteuttaa (väh. tavat 1.-3. oltava käytössä)
 1. kuljetuspalveluna
 2. henkilökohtaisen avustajan avulla, jolloin avustajatuntien määrää arvioitaessa tulee ottaa huomioon liikkumiseen käytettävä aika
 3. saattajan avulla
 4. antamalla henkilön käyttöön auto tai muu hänelle soveltuva kulkuneuvo
 5. myöntämällä auton tai muun kulkuneuvon hankintaan taloudellista tukea
 6. muulla soveltuvalla tavalla.
- Toteuttamistapoja voidaan tarpeen mukaan yhdistellä.
- Hyvinvointialue voi antaa käyttöön auton tms. kulkuneuvon tai myöntää sen hankintaan tukea, jos henkilön liikkumisen tarve on runsasta.
- Kuljetuspalvelumatkoja voidaan yhdistellä, jollei siitä aiheudu matkustusajan kohtuutonta pitenemistä tms. kohtuutonta haittaa vammaiselle henkilölle.

Liikkumisen tuen määrä (30 §)

- Välttämätön määrä työ- ja opiskelumatkoihin sekä työllistymistä tukevan toiminnan (SHL), työtoiminnan (SHL), valmennuksen, erityisen osallisuuden tuen, tuetun päätöksenteon, vaativan moniammatillisen tuen ja lyhytaikaisen huolenpidon matkoihin.
- Muun tavanomaisen elämän matkoihin vähintään 18 yhdensuuntaista matkaa kuukaudessa.
- Voi hyvinvointialueen päätöksellä vammaisen henkilön hakemuksesta perustua matkamäärän sijasta euromäärään tai kilometri- ja euromäärään ("matkabudjetti").
- Hyvinvointialue voi vammaisen henkilön hakemuksesta päättää liikkumisen tuen jaksottamisesta korkeintaan 1 v. ajalle.
- Tuetun tai käyttöön annetun auton tai muun kulkuneuvon lisäksi oikeus väh. 24 yhdensuuntaiseen matkaan vuodessa.

Liikkumisen tuen laajuus (31 §)

- Työ- ja opiskelumatkojen laajuutta arvioitaessa on otettava huomioon vammaisen henkilön yhdenvertainen oikeus työntekoon ja opiskeluun sekä vammaisen henkilön yksilöllinen liikkumisen tuen tarve.
- Muita kuin työ- ja opiskelumatkoja voi tehdä oman asuinkunnan alueella, oman asuinkunnan ja toiminnallisten lähikuntien välillä sekä oman asuinkunnan ja oman elämän kannalta merkittävien kuntien välillä.
- Toiminnallisella lähikunnalla tarkoitetaan lähintä mahdollista kuntaa, josta tarvittava palvelu saatavissa. Oman elämän kannalta merkittävällä kunnalla tarkoitetaan kuntaa, jossa tarve käydä toistuvasti perhe- tai ystävyysuhteen, vapaa-ajan asunnon tai muun vastaavan syyn vuoksi.
- Erityisestä syystä kertaluonteisia muita kuin opiskelu- ja työmatkoja voi tehdä myös muiden em. kuntien alueelle.
- Euromäärään tai kilometri- ja euromäärään perustuvissa matkoissa (matkabudjetti) koko maan alueella.

Voimaantulo ja siirtymäsäännökset

- Voimaantulo vuoden 2025 alusta.
- Nykyisten VPL:n ja KVL:n mukaiset palvelupäätökset, ml. EHO:t, ovat voimassa päätökseen merkityn ajan, ellei asiakas toivo sen aiempaa muuttamista uuden lain mukaiseksi tai hänen tarpeensa vaadi päätöksen muuttamista.
 - Kaikkien päätösten tulee olla uuden lain mukaisia kolmen vuoden kuluttua uuden lain voimaantulosta (VPL 42.3 §, KVL 82.4 §); poikkeuksena kuntouttava varhaiskasvatus, jota koskevat päätökset ovat voimassa koko niihin merkityn ajan.
- Uusiin palvelutarpeisiin ja uuden lain mukaisten palveluiden järjestämiseen pitää olla valmius vastata heti lain voimaantullessa, eli vuoden 2025 alusta (myös tuettu päätöksenteko!)
 - Erityinen osallisuuden tuki tulee saataville asteittain. Vammaiselle henkilölle on järjestettävä erityistä osallisuuden tukea vähintään 10 tuntia kuukaudessa ennen 1 päivää tammikuuta 2026 ja vähintään 20 tuntia kuukaudessa ennen 1 päivää tammikuuta 2027. Tämän jälkeen palvelua on järjestettävä vähintään 30 tuntia kuukaudessa, ellei asiakas hae tätä pienempää tuntimäärää (uusi vammaispalvelulaki 12.4 § ja 42.1 §).
- Voimaantulosta ja siirtymäsäännöksistä ks. [Tukiliiton Juristi vastaa –teksti](#)
- Ks. Aihepiiristä myös THL:n [Vammaispalvelujen käsikirja](#).

Päätöksenteko ja muutoksenhaku

- Vanhan vammaispalvelulain ja kehitysvammalain mukaisia palveluita koskevat hakemukset käsitellään ko. lakien mukaisesti, jos ne on laitettu vireille ennen uuden lain voimaantuloa (uusi VPL 42.2 §, kehitysvammalain uusi 82.3 §).
- Vammais- tai erityishuollon palveluita koskeva muutoksenhakuasia, joka on vireillä uuden vammaispalvelulain voimaantullessa, käsitellään vanhan lainsäädännön mukaisesti (VPL 42.2 §, kehitysvammalaki 82.3 §).
 - → Asiaan sovelletaan vanhaa VPL:a tai KVL:a sellaisena kuin se oli voimassa ennen 1.1.2025.
- Kun VPL- tai KVL-päätös on annettu ennen 1.1.2025, asiakasmaksu / palvelun maksuttomuus määräytyy ennen 1.1.2025 voimassa olleiden asiakasmaksulain säännösten perusteella.
- Ennen 1.1.2025 vireillä ollut asiakasmaksuasia käsitellään loppuun noudattaen ennen 1.1.2025 voimassa olleita asiakasmaksulain säännöksiä.
- Kuten nykyisin, KHO:een valittaminen vaatii myös subjektiivisina oikeuksina turvattujen palveluiden osalta jatkossakin valitusluvan.

Miten lakia sovelletaan ennen uuden lainsäädännön voimaantuloa?

- Ennen 1.1.2025 nykyisen lainsäädännön mukaisia palveluja voi hakea normaalisti.
 - Myös erityishuolto-ohjelmien laatiminen ja erityishuollon palvelujen myöntäminen jatkuu siihen saakka, kunnes kaikki nykyllä lainsäädännön aikana saapuneet hakemukset tai vireille tullee kirjattut asiat on käsitelty.
 - Erityishuolto-ohjelmaan haetaan edelleen muutosta aluehallintovirastolta.
- Palvelupäätöksiä ei voi perustella lainmuutoksen ajankohdalla. Pysyvään palveluntarpeeseen järjestetään jatkuvuudeltaan turvatut palvelut (SHL 38 §).
- Myös asiakasmaksujen osalta muutos siirtymäsäännösten mukaisesti, eivätkä maksut muutu automaattisesti 1.1.2025 (esim. aiemmin erityishuoltoon kuuluneet kuljetukset).
- Myös nyt voimassa olevaa vanhaa vammaispalvelulainsäädäntöä on sovellettava sopusoinnussa YK:n vammaissopimuksen kanssa huomioiden mm. perustuslaissa säädetty perus- ja ihmisoikeuksien turvaamisvelvoite (22 §) sekä perusoikeusmyönteisen lain tulkin periaate.
 - [Juristi vastaa: Onko asumiseensa tukea tarvitsevilla kehitysvammaisella ihmisellä oikeus valita asuinpaikkansa?](#)
 - [Juristi vastaa: Lakimies vastaa: Miten vammaisen lapsen asumista oman perheen kanssa tulee tukea?](#)

Tulevia tapahtumia

Syksyn vammaisoikeuden webinaarit käsittelevät uutta vammaispalvelulakia kehitysvammaisten ihmisten näkökulmasta:

- 5.11. klo 15-17: Asumisen tuki, lapsen asumisen tuki, lyhytaikainen huolenpito, vaativa moniammatillinen tuki, esteettömän asumisen tuki, työ- ja päivätoiminta
- 10.12. klo 15-17: Uuden vammaispalvelulain muuttunut soveltamisala, palveluprosessi, kehitysvammalain voimaan jäävät säädökset, taloudellinen tuki, muut palvelut
- Kannattaa seurata THL:n Vammaispalvelujen käsikirjan sivustoa: <https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/vammaispalvelujen-kasikirja/ajankohtaista/uusi-vammaispalvelulaki>
- Tukiliiton Tuki ja neuvot –sivusto uudistuu uuden vammaispalvelulain mukaiseksi marras-joulukuun vaihteessa

Kehitysvammaisten Tukiliitto ry

www.tukiliitto.fi

